

การศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสานจังหวัดอุดรดิตถ์
A Study of Community Basketry Crafts Networking
Communities in Uttaradit

อังกาบ บุญสูง

ACADEMIC JOURNAL

UTTARADIT RAJABHAT UNIVERSITY
<http://research.uru.ac.th>

การศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสานจังหวัดอุดรดิตถ์

A Study of Community Basketry Crafts Networking

Communities in Uttaradit

อังกาบ บุญสูง*

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสาน จังหวัดอุดรดิตถ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสาน จังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการ ใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ดำเนินการวิจัยศึกษาบริบทชุมชน ศึกษาบริบทผลิตภัณฑ์ และจัดการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มข้อมูล (SWOT Analysis) กระทำการสัมภาษณ์ การสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา(Content Analysis)และสังเคราะห์เนื้อหา (Content Synthesis) การวิจัยนี้ ทำการศึกษาชุมชนหัตถกรรมจักสานจังหวัดอุดรดิตถ์ จำนวน 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มจักสานหมวกนาอิน และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเต่าไหเหนือ อำเภอพิชัย กลุ่มผลิตภัณฑ์จักสานผักตบชวาทุ่งเศรษฐี อำเภอเมือง และกลุ่มจักสานหมวกไม้ไผ่ อำเภอน้ำปาด

ผลจากการวิจัย พบว่า ศักยภาพของชุมชนหัตถกรรมจักสานในจังหวัดอุดรดิตถ์มีหลายด้าน ได้แก่ (1) ทนทางวัฒนธรรมอันเกิดมาจากภูมิปัญญาด้านการจักสาน (2) ทนทางสังคมด้านการรวมกลุ่มของคนในชุมชน และ (3) ทนทางทรัพยากรธรรมชาติในเรื่องของความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งสมาชิกชุมชนนำศักยภาพของตนมาบูรณาการรวมกันก่อให้เกิด“เครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสาน” ความสามารถที่จะพัฒนากลุ่มจะให้ความเข้มแข็งได้อย่างต่อเนื่องจำเป็นต้องมีองค์ประกอบดังนี้ มีแกนนำที่เข้มแข็ง มีเป้าหมายที่ชัดเจน เคารพกฎระเบียบ การเรียนรู้ร่วมกัน การแบ่งปันทรัพยากร การทำกิจกรรมร่วมกัน ความรู้สึกเป็นพี่น้อง ความไว้วางใจกัน และจากกระบวนการมีส่วนร่วม ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ส่งผลให้เกิดสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน มีความเข้าใจและเอื้ออาทรกัน จึงก่อให้เกิด “เครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสานจังหวัดอุดรดิตถ์” จำนวน 4 เครือข่าย ที่เป็นไปตามความต้องการของสมาชิกได้แก่ เครือข่ายจัดซื้อวัตถุดิบ เครือข่ายข้อมูลข่าวสาร เครือข่ายการเรียนรู้ และเครือข่ายการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ส่งผลให้เกิดการยกระดับขีดความสามารถของชุมชนหัตถกรรมจักสานจังหวัดอุดรดิตถ์

คำสำคัญ : เครือข่ายชุมชน, ชุมชนหัตถกรรมจักสาน

* สาขาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

Abstract

This research is Participatory Action Research to study network of Community Basketry Crafts in Uttaradit. using Focus Group to Collect data by interviews and observation for SWOT analysis. This research focused on 4 Group. Housewife group of Basketry group hats Na In; Housewife group of The farmers Tao Hi Nuea; Products group Water hyacinth of Thong Sag Te; and Basketry group hats Bamboo of Nam Pad.

The results of the study showed that there are three potentials of community enterprise in local basketry of Uttaradit: a cultural capital from wisdom of weaving society; a society capital from community in the area; and a natural capital from biodiversity. The member in their groups integrated their potentials to establish basketry crafts community enterprise. The conditions which encourage their group to be strong are having a good leader, having clear targets, respecting in rules, learning and working together, sharing resources, feeling as a neighborhood, and trusting in member group.

After all group worked together, they had a good relationship to share their knowledge and resources to have networks of Basketry Crafts community enterprise group in Uttaradit. There were four networks to contribute their works; learning network; and product distributive network. All networks enhanced the potential of local textile enterprises in Uttaradit.

Keywords : Community, Crafts Networking Communities

บทนำ

ปัจจุบันนี้ภาครัฐบาลสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนหลายกองทุน ซึ่งเชื่อแน่ว่าภูมิปัญญาไทยจะเป็นรากฐานสร้างความมั่นคงในชาติ จึงส่งเสริมสนับสนุนภูมิปัญญาไทยผ่านสินค้าโอท็อป โดยมุ่งเน้นให้เกิดการรวมกลุ่มกันภายในชุมชน แล้วนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมาผสมผสานกับความรู้สากล เน้นกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญโดยให้ชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการเอง การส่งเสริมขั้นพื้นฐานของพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจคือการให้ความรู้ด้านวิจัยในการนำทุนชุมชนมาใช้ อย่างคุ้มค่าเหมาะสม อันได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญา ทรัพยากร ธรรมชาติ ผลผลิต การร่วมมือกันภายในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีความแข็งแกร่งพึ่งตนเองได้ในระดับสูง (มปป.ออนไลน์) เครื่องจักรสานถือได้ว่าเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านอย่างหนึ่ง ที่มนุษย์คิดวิธีการต่างๆ ขึ้นเพื่อใช้สร้างเครื่องมือ เครื่องใช้ใน

ชีวิตประจำวัน (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2532) งานจักสานจึงเป็นหัตถกรรมที่ใช้ประโยชน์ด้วยประการทั้งปวง คือ ให้ประโยชน์ในการกิน ประโยชน์ในการทำงาน ประโยชน์ในการเล่น ให้ประโยชน์ในพิธีกรรมอันเกิดจากความเชื่อ (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. 2542) การพัฒนาชุมชนให้สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความต่อเนื่อง มีศักยภาพช่วยสร้างงานและรายได้แก่ประชากรในท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญและมีการพัฒนาต่อยอดการส่งเสริมการสร้างเครือข่าย (ฉัตรนภา พรหมมา และคณะ. 2547) ให้มีการขยายเครือข่ายการตลาด เช่น จัดตั้งเป็นศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์และของฝาก การส่งเสริมสนับสนุนให้เครือข่ายเกื้อกูลของกลุ่มผู้ผลิตเพื่อให้ขยายผลสู่การพัฒนาด้านการผลิต และพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ที่สนองตอบความต้องการของตลาด ด้วยการพัฒนาตนเองของคนในชุมชนโดยการผสมผสานภูมิปัญญา เทคโนโลยี และรักษาทรัพยากร ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่เข้าด้วยกันอย่างลงตัว

จากการศึกษาในพื้นที่และสำรวจอย่างต่อเนื่อง พบว่า ปัจจุบันชุมชนหัตถกรรมจักสานในจังหวัดอุดรดิตถ์ ประสบกับปัญหาหลายด้าน ตั้งแต่การตัดราคาระหว่างกลุ่ม ช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าการแสวงหาตลาดใหม่ การมีต้นทุนการผลิตที่สูง ระบบการผลิตที่ทำลายสิ่งแวดล้อมซึ่งไม่เป็นไปตามมาตรฐานการผลิต และประสบกับปัญหาระบบการจัดการบริหารของกลุ่ม ดังนั้น จึงควรมีระบบการศึกษาและกลไกการสนับสนุนให้มีเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสาน เพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการที่ครบวงจร เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอย่างเป็นระบบและเป็นไปตามยุทธศาสตร์ของรัฐบาลในเรื่องของการลดรายจ่าย เสริมรายได้ ขยายโอกาส

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสานจังหวัดอุดรดิตถ์

วิธีการดำเนินการวิจัยและระเบียบวิธีวิจัย

ประชากรที่ทำการศึกษา เป็นชุมชนหัตถกรรมจักสานในพื้นที่จังหวัดอุดรดิตถ์ จำนวน 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มจักสานหมวกนาอิน และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเต่าไหเหนือ อำเภอพิชัย กลุ่มผลิตภัณฑ์จักสานผักตบชวาทุ่งศรีภูมิ อำเภอเมือง และกลุ่มจักสานหมวกไม้ไผ่ อำเภอน้ำปาด การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การดำเนินการวิจัยโดยศึกษาบริบทชุมชน ศึกษาบริบทผลิตภัณฑ์ และการจัดการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่ม (SWOT Analysis) กระทำโดยการสัมภาษณ์ การสังเกต การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสังเคราะห์เนื้อหา (Content Synthesis)

ผลการวิจัย

จากการศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสานจังหวัดอุดรดิตถ์ พบว่า ก่อนการดำเนินงานพัฒนาชุมชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการศึกษามีลักษณะของความเป็นเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมที่เหมือนและแตกต่างกัน สรุปได้ ดังนี้ ในด้านลักษณะสำคัญของความเป็นเครือข่ายที่ศึกษา พบว่า กลุ่มหัตถกรรมจักสานแต่ละกลุ่มต่างมีจุดแข็งที่ชุมชนเป็นเจ้าของกิจการ มีทรัพยากรและผลผลิตมาจากชุมชน รวมทั้งมีการพึ่งพาตนเอง ซึ่งในแต่ละกลุ่มยังมีจุดอ่อนคือ การผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สากล การริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมชุมชน ส่วนลักษณะสำคัญของความเป็นชุมชนที่มีความแตกต่างกัน ได้แก่ การมีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจโดย เฉพาะในด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับความเป็นเครือข่ายแก่สมาชิก พบว่า กลุ่มผลิตภัณฑ์จักสานผักตบชวาทุ่งเศรษฐี อำเภอเมือง และกลุ่มจักสานหมวกนาอิน อำเภอพิชัย มีมากกว่ากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเต่าไหเหนือ อำเภอพิชัย และกลุ่มจักสานหมวกไม้ไผ่ อำเภอน้ำปาด



ภาพ 1-3 แสดงการลงพื้นที่เพื่อศึกษาชุมชนหัตถกรรมจักสานจังหวัดอุดรดิตถ์

ลักษณะสำคัญจุดอ่อนและจุดแข็งที่มีความต่างและความเหมือนของแต่ละชุมชนแสดงในตารางที่ 1

ตาราง 1 แสดงความแตกต่างและความเหมือนของลักษณะสำคัญของชุมชนหัตถกรรมจักสาน
จังหวัดอุดรธานี

คุณลักษณะ	จุดอ่อน				จุดแข็ง			
	จักสานหมวกนาอิน	บ้านเต่าเหือ	ผักตบงเศรษฐกิจ	จักสานหมวกไม้ไผ่	จักสานหมวกนาอิน	บ้านเต่าเหือ	ผักตบงเศรษฐกิจ	จักสานหมวกไม้ไผ่
สถานภาพของชุมชน								
ลักษณะสำคัญของความเป็นชุมชน หัตถกรรม								
1. ชุมชนเป็นเจ้าของและดำเนินการ					✓	✓	✓	✓
2. มีทรัพยากรและผลผลิตมาจากชุมชน					✓	✓	✓	✓
3. มีการริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของ ชุมชน	✓	✓		✓			✓	
4. มีการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและ ภูมิปัญญาสากล	✓	✓	✓	✓				
5. มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ	✓			✓		✓	✓	
6. มีการพึ่งพาตนเองและมีการสร้างรายได้					✓	✓	✓	✓

ตาราง 2 ความแตกต่างและความเหมือนของความเป็นเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสานจังหวัดอุดรดิตถ์

คุณลักษณะ	จุดอ่อน				จุดแข็ง			
	จักสานหมวกเก็น	บ้านเต่าเห่	ฝักตบทุ่งศรีภูมิ	จักสานหมวกไม้ไผ่	จักสานหมวกเก็น	บ้านเต่าเห่	ฝักตบทุ่งศรีภูมิ	จักสานหมวกไม้ไผ่
สถานภาพของชุมชน								
ความเป็นเครือข่ายชุมชน								
1. การก่อตั้งเป็นเครือข่าย		✓		✓	✓		✓	
2. การบริหารเครือข่าย	✓	✓	✓	✓				
3. การพัฒนาความสัมพันธ์ของเครือข่าย	✓	✓	✓	✓				
4. การพึ่งตนเองได้					✓	✓	✓	✓
5. การรักษาความต่อเนื่อง	✓	✓	✓	✓				
6. เครือข่ายการตลาด	✓	✓	✓	✓				
7. เครือข่ายข้อมูล	✓	✓	✓	✓				
8. เครือข่ายการเรียนรู้	✓	✓	✓	✓				

ผู้วิจัยใช้ SWOT Analysis วิเคราะห์ชุมชนหัตถกรรมจักสานจังหวัดอุดรดิตถ์เพื่อหาแนวทางพัฒนาระบบการจัดการเครือข่าย ปรากฏผล ดังนี้

จุดแข็ง (Strengths)

1. มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความรู้ ความสามารถ และพร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้
2. คนในชุมชนมีความต้องการในการพัฒนา ให้ความร่วมมือกับผู้วิจัยเป็นอย่างดี

จุดอ่อน (Weaknesses)

1. กลุ่มผลิตภัณฑ์เป็นการดำเนินการภายในกลุ่มคนเล็กๆ ในระบบเครือข่าย
2. ลักษณะของผลิตภัณฑ์ไม่มีความโดดเด่นในการพัฒนาหรือเอื้อต่อการขยายตลาดในระดับที่สูงขึ้น

ระดับที่สูงขึ้น

3. กลุ่มผลิตภัณฑ์ที่มีผลผลิตเหมือนกันไม่มีความร่วมมือกันแต่มีลักษณะเป็นคู่แข่งทางธุรกิจ

โอกาส (Opportunities)

1. ผู้นำชุมชน ผู้แทนสภาภาครัฐ เห็นความสำคัญ เห็นประโยชน์ของโครงการวิจัยที่มีต่อการพัฒนาประชาชนและชุมชนโดยเฉพาะกับวิสาหกิจชุมชนได้ให้ความสะดวกในการประสานงาน และให้ข้อมูลเป็นอย่างดี

2. พื้นที่ใกล้เคียงชุมชนจักสานพื้นเมืองจังหวัดอุดรดิตรดิตถ์มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมีความเป็นไปได้ในการสร้างเครือข่ายกับสถานที่ท่องเที่ยวทำให้มีแหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์มากขึ้น

ปัญหาอุปสรรค (Threats)

1. กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคชุมชน ยังไม่มีการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการพัฒนาเครือข่ายและมีการบูรณาการในการส่งเสริมอย่างมาก

2. หัตถกรรมจักสานจังหวัดอุดรดิตรดิตถ์มีลักษณะกึ่งสังคมเมืองประชาชนบางส่วนมาจากถิ่นอื่น ทำให้มีความผูกพันกับท้องถิ่นและระหว่างคนในชุมชนเองน้อยในการรวมกลุ่มกันจึงเป็นไปค่อนข้างยาก



ภาพ 4-8 แสดงลักษณะของความเป็นชุมชนหัตถกรรมจักสานจังหวัดอุดรดิตรดิตถ์

แนวทางการพัฒนาการจัดการเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสานเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของคนในท้องถิ่น

แนวทางการพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสานให้สอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ที่วิเคราะห์แล้วประกอบด้วย ประเด็นการพัฒนา กระบวนการพัฒนา และแผนการวิจัยพัฒนาเชิงบูรณาการ ดังนี้

1) ประเด็นการพัฒนา มี 2 ส่วน ส่วนที่ 1 คือ ระบบการบริหารจัดการเครือข่ายกลุ่มผู้ผลิต ได้แก่ การบริหารเครือข่าย

การพัฒนาความสัมพันธ์ของเครือข่าย เครือข่ายการตลาด เครือข่ายข้อมูล เครือข่ายการเรียนรู้ และส่วนที่ 2 คือ เครือข่ายความร่วมมือขององค์กรเพื่อการส่งเสริมชุมชนหัตถกรรมจักสาน

2) กระบวนการพัฒนา

เพื่อให้ระบบการจัดการเครือข่ายชุมชนมีแนวทางการพัฒนา ซึ่งต้องเน้นการมีส่วนร่วมและใช้กระบวนการเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยมุ่งเน้นกิจกรรม 3 ด้านคือ การสนับสนุนส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การประสานงาน

ตาราง 3 แสดงกิจกรรมการวิจัยและพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสานเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของคนในท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ

กิจกรรม	กลุ่มเป้าหมาย	จุดประสงค์	ผลลัพธ์
1.ศึกษาบริบทชุมชน	1. ผู้นำชุมชน 2. เจ้าหน้าที่เทศบาล	1. ศึกษาข้อมูลบริบทชุมชน	1. ข้อมูลบริบทชุมชน
2. ศึกษาบริบทผลิตภัณฑ์	1. พัฒนาการ 2. ตัวแทนกลุ่มผลิตภัณฑ์	1. ศึกษาบริบทผลิตภัณฑ์ 2. ข้อมูลพื้นฐานผลิตภัณฑ์ 3. สภาพปัญหาการทำงาน 4. ความต้องการได้รับการพัฒนา	1. ข้อมูลบริบทผลิตภัณฑ์ 2. จุดอ่อน จุดแข็ง อุปสรรค โอกาส 3. ความต้องการพัฒนา
3. การแลกเปลี่ยนการเรียนรู้	1. ตัวแทนกลุ่มผลิตภัณฑ์ 2. สมาชิกกลุ่มผลิตภัณฑ์ต่างๆ 3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น	1. ผู้เข้าร่วมมีสัมพันธ์ที่ดี 2. มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์องค์ความรู้ระหว่างผู้เข้าร่วมกิจกรรม	1. การพัฒนาเครือข่ายกลุ่มผู้ผลิตวิสาหกิจชุมชน 2. การพัฒนาความผูกพันร่วมกันในกลุ่มผู้ผลิต

ตาราง 3 (ต่อ)

กิจกรรม	กลุ่มเป้าหมาย	จุดประสงค์	ผลลัพธ์
4. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)	1. ตัวแทนภาครัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ ส่งเสริมฯ การเกษตร พัฒนากร 2. ตัวแทนองค์กร ท้องถิ่น 3. ตัวแทนกลุ่ม ผลิตภัณฑ์	1. ให้ความรู้เกี่ยวกับการ ดำเนินการสนับสนุน ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ขององค์กรภาครัฐและ องค์กรท้องถิ่น 2. กลุ่มผลิตภัณฑ์มี ความรู้เกี่ยวกับแหล่งที่ ขอรับการสนับสนุนใน ด้านต่าง ๆ 3. เกิดเครือข่ายระหว่าง ภาครัฐท้องถิ่นและกลุ่ม ผลิตภัณฑ์	1. การพัฒนา เครือข่ายความ ร่วมมือระดับ องค์กร 2. การขับเคลื่อน เครือข่ายชุมชน หัตถกรรมจักสาน อย่างเป็นระบบ

ผลการพัฒนารูปแบบเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสานจังหวัดอุดรธานี

การพัฒนารูปแบบเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสานโดยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เน้นการใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งผู้วิจัยดำเนินการประสานงาน และจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดภายในเครือข่ายชุมชนมากขึ้น ส่วนเครือข่ายภายนอก ได้แก่ กรมส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ กรมการพัฒนาชุมชนและองค์กรส่วนท้องถิ่นต่างให้ความร่วมมือดำเนินกิจกรรมพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามบทบาทหน้าที่และความต้องการของชุมชน การพัฒนาลักษณะสำคัญของความเป็นเครือข่ายชุมชนที่เป็นจุดแข็งคือการทำชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินงาน การมีทรัพยากรและผลผลิตจากชุมชน มีการริเริ่มสร้าง สรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน คิดค้นวิธีการและเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ และส่งผลให้เปลี่ยน ไปในทางที่พึงประสงค์มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ ในด้านความเป็นเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารเครือข่ายทั้งเครือข่ายการตลาด เครือข่ายวัตถุดิบ เครือข่ายการผลิต ตลอดจนเครือข่ายข้อมูลเครือข่าย สามารถพัฒนาให้เกิดคุณลักษณะสำคัญของการเป็นเครือข่ายชุมชนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งระบบการบริหารจัดการเครือข่ายการผลิต เครือข่ายการตลาด การบริหารการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ ระบบการบริหารเครือข่ายการเรียนรู้และระบบการบริหารจัดการเครือข่ายข้อมูลกลุ่มผู้ผลิตเกิดการเรียนรู้ เห็นความสำคัญและเรียนรู้ร่วมกันโดยการจัดการของเครือข่าย



ภาพที่ 12-14 แสดงการประสานงานในเครือข่ายชุมชนเครือข่ายต่างๆ

ผลการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือขององค์กรเพื่อการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนหน่วยงาน ทั้งระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่นเกิดความเคลื่อนไหว มีกิจกรรมของหน่วย งานในองค์กรระดับต่างๆ ที่จัดขึ้นเพื่อสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนที่มีมากขึ้น กระบวนการที่นำไปสู่การสร้างความร่วมมือใน องค์กรต่างๆ เพื่อการส่งเสริมการประสานงานและกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้



ภาพที่ 15-17 แสดงการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือขององค์กรเพื่อส่งเสริมชุมชน
หัตถกรรมจักสาน

ผลการพัฒนาความผูกพันร่วมกันของชุมชนและเครือข่าย

ชุมชนและเครือข่ายมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม สามารถสร้างความตระหนักแก่ชุมชนหัตถกรรมจักสานให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีความตั้งใจในการถ่ายทอดความรู้และข้อมูลของตน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายชุมชนอื่น ในด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกกลุ่มผลิตภัณฑ์ต่างสนใจเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง

สำหรับเครือข่ายภายนอก พบว่าส่งผลให้องค์กรภาครัฐ องค์กรท้องถิ่น และประชาชนได้มีกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น ด้วยบรรยากาศที่เป็นกัลยาณมิตรทำให้มีการแสดงความคิดเห็น ความต้องการ และปัญหาที่พบจากการดำเนินการที่ผ่านมา จากผลดังกล่าวนี้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการร่วมมือกันระหว่างองค์กรทั้งสามโดยไม่มีช่องว่าง มีความไว้วางใจต่อกันเกิดเป็นความผูกพันที่จะทำให้การทำงานพัฒนาชุมชนที่ได้ผลและมีประสิทธิภาพ ของกิจกรรมต่างๆ ที่ได้ดำเนินการทำให้เกิดผลหลายด้าน ดังนี้

1. จากกิจกรรม “การศึกษาบริบทชุมชนหัตถกรรมจักสานทั้ง 4 กลุ่ม” ทำให้ทราบว่าศักยภาพของชุมชนหัตถกรรมจักสานในเขตจังหวัดอุดรดิตถ์มีหลายด้านประกอบด้วย 1) ทูทางวัฒนธรรมอันเกิดมาจากภูมิปัญญาด้านการจักสาน 2) ทูทางสังคมด้านการรวมกลุ่มของคนในชุมชน และ 3) ทูทางทรัพยากรธรรมชาติในเรื่องของความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งได้นำศักยภาพของตนเองมาบูรณาการรวมกันเพื่อก่อให้เกิด “ชุมชนหัตถกรรมจักสาน” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเสริมสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนเป็นการใช้เวลาว่างหลังการทำงานให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเป้าหมายสูงสุด คือ การดำรงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาการจักสานให้สืบทอดสู่ลูกหลานต่อไป

2. จากกิจกรรม “การพัฒนาศักยภาพชุมชนหัตถกรรมจักสาน” ทำให้ชุมชนหัตถกรรมจักสานมีความรู้ ความเข้าใจ แนวคิด “ชุมชนเครือข่าย” ในแนวทางที่ถูกต้อง และสามารถพัฒนาชุมชนหัตถกรรมจักสานให้เป็นไปในแนวทางที่เหมาะสมกับกลุ่มจักสานของตนเอง

3. จากกิจกรรม “การวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนหัตถกรรมจักสาน” โดยใช้ SWOT Analysis ทำให้สมาชิกชุมชนฯ ได้ทราบถึงจุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคของกลุ่ม เพื่อนำไปจัดทำแผนพัฒนาศักยภาพของชุมชนฯ ตนเองให้มีความเข้มแข็งมากขึ้นและส่งผลให้เกิดกระบวนการระดมสมองของสมาชิกกลุ่มเพื่อนำไปจัดทำแผนพัฒนาศักยภาพของกลุ่มตนเอง ส่งผลให้เกิดกระบวนการระดมสมองของสมาชิกกลุ่มเพื่อแก้ไขจุดอ่อนของกลุ่ม และหาแนวทางป้องกันอุปสรรคที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต

4. จากกิจกรรม “แนวทางการสร้างเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสาน” โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมสมอง การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้เกิดแนวทางการสร้างเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสาน คือ การก่อตั้งเครือข่ายหัตถกรรมจักสานจะมีโครงสร้างของคณะกรรมการเครือข่ายชุมชนฯ เฉพาะด้านที่ชุมชนหัตถกรรมจักสานแต่ละกลุ่มแบ่งกันดูแลรับผิดชอบกันคนละเครือข่าย เพื่อป้องกันปัญหาอันเกิดจากการติดต่อประสานงานที่ยากลำบากโดยมีเครือข่ายชุมชนฯ ทั้งหมด 4 ด้าน ดังนี้

4.1 เครือข่ายด้านการจัดซื้อวัตถุดิบ มีกลุ่มจักสานหมวกนาอินเป็นผู้รับผิดชอบ

4.2 เครือข่ายด้านข้อมูล – ข่าวสาร โดยมีกลุ่มจักสานหมวกไม้ไผ่เป็นผู้รับผิดชอบ

4.3 เครือข่ายด้านการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ มีกลุ่มผลิตภัณฑ์ผักตบชวาทุ่งเศรษฐีเป็นผู้รับผิดชอบ

4.4 เครือข่ายด้านการเรียนรู้ โดยมีกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเต่าไหเหนือเป็นผู้รับผิดชอบ



ภาพที่ 18-20 แสดงกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสานจังหวัดอุดรดิตถ์

การอภิปรายผล หรือการวิจารณ์และสรุป

การสร้างเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสานแบบประสานพลังที่มีความเข้มแข็ง จะต้องมาจากศักยภาพที่มีความเข้มแข็งของแต่ละชุมชน โดยประกอบไปด้วย

1. แกนนำที่เข้มแข็ง ผู้ซึ่งเป็นแกนนำของเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสาน ควรมีความรู้ ภูมิปัญญา ความศรัทธา ความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาองค์กร และสามารถนำพากลุ่มสมาชิกเครือข่ายก้าวไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

2. เป้าหมายที่ชัดเจนการดำเนินงาน “เครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสาน” ต้องมีเป้าประสงค์ที่ชัดเจนในหลักการทำงานร่วมกัน เพื่อให้สมาชิกเครือข่ายจักสาน เดินทางไปตามเป้าประสงค์ได้อย่างถูกทางและถูกต้อง อาศัยความร่วมมือกันโดยทุกคนมีบทบาทและมีความสำคัญ

3. สมาชิกเคารพในกฎระเบียบ กฎระเบียบมีไว้สำหรับให้สมาชิกเครือข่ายฯ ทุกคนปฏิบัติ เพื่อให้การทำงานร่วมกันเป็นทีมเป็นไปด้วยความราบรื่น และเรียบร้อย

4. มีการเรียนรู้ร่วมกัน เครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสานมีฐานอยู่ที่ “ความรู้” จึงต้องมีการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการประชุมสัมมนา การฝึกอบรมไปศึกษาดูงานร่วมกันหรือไปมาหาสู่เพื่อแลกเปลี่ยนกัน การเรียนรู้ต้องทำอย่างต่อเนื่องและทำให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมเรียนรู้ด้วยไม่ใช่รู้แต่ผู้นำเท่านั้น จึงต้องมีการจัดการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบอย่างต่อเนื่อง และเครือข่ายจะดำเนินการได้ดี หากร่วมมือกันและแบ่งงานกันทำ

5. การแบ่งปันทรัพยากร แลกเปลี่ยนทรัพยากรที่ตนเองมีให้สมาชิกคนอื่นได้ เป็นการแสดงออกถึงความเป็นสมาชิกเครือข่ายที่ต้องการเอื้ออาทรต่อกัน และอาจพัฒนาไปสู่การแลกเปลี่ยนผลผลิตกัน

6. การทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีกระบวนการผลิตร่วมกัน จัดจำหน่ายร่วมกัน และลงทุนร่วม ซึ่งเป็นอีกก้าวหนึ่งที่ทำให้เครือข่ายได้ทำงานร่วมกัน

7. ความรู้สึกเป็นพี่น้องที่ทำให้อยากทำงานร่วมกัน อยากช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ใช่เพียงเพราะมีผลประโยชน์ทางวัตถุสิ่งของ เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้เครือข่ายอยู่ได้

การเชื่อมประสานเครือข่ายในแต่ละด้านจะต้องเป็นไปตามความต้องการของสมาชิกชุมชนหัตถกรรมจักสาน ไม่ใช่เครือข่ายจัดตั้งโดยหน่วยงานของรัฐ เพื่อสนองตามนโยบายที่ได้กำหนดไว้ โดยไม่ได้คำนึงถึงกลุ่มสมาชิกเครือข่าย ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง สอดคล้องกับสุชาติ จักรพิสุทธิ์ (2548) และกรมการพัฒนาชุมชน (2556) ที่พบว่า การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยส่งเสริมกระบวนการกำหนดแผนชุมชนที่มีคุณภาพ สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิต พัฒนาตนเองและชุมชนให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืน เป็นการรวบรวมและสืบทอดภูมิปัญญา เป็นแหล่งจัดการความรู้ จัดกิจกรรมเสริมทักษะ และเป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ คำแนะนำ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนในชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน มุ่งสร้างโอกาส ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยยึดหลักการชุมชนเป็นรากฐานของการพัฒนา

ข้อเสนอแนะ

ชุมชนหัตถกรรมจักสานที่มีอยู่ในจังหวัดอุดรดิตถ์ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยหน่วยงานทางราชการ ดังนั้น ความพร้อมของชุมชนหัตถกรรมจักสานด้านต่างๆ จึงไม่เป็นไปตามศักยภาพที่แท้จริงของกลุ่ม การพัฒนาการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มจากหน่วยงานของรัฐ โดยการนำผู้แทนกลุ่มหรือประธานกลุ่มเข้าร่วมอบรมสัมมนาความรู้ในด้านต่างๆ มากมาย ซึ่งในทางทฤษฎีมีความเป็นไปได้สูง แต่ในทางปฏิบัติพบว่าไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะศักยภาพด้านต่างๆ ของประธานกลุ่ม หรือผู้แทนกลุ่มที่เข้าไปเข้าร่วมประชุมสัมมนา มีศักยภาพและระดับความรู้แตกต่างกัน รวมทั้งบางกลุ่มมีการสลับส่งตัวแทน เปลี่ยนตัวบุคคลไปเรื่อยๆ เป็นครั้งๆ ไป เมื่อผู้แทนกลับมาถึงกลุ่มจึงไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับมาให้สมาชิกกลุ่มเข้าใจได้ ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันต้องมีวิธีการถ่ายทอดที่สามารถปรับไปตามบริบทของกลุ่มได้ ซึ่งไม่สามารถกำหนดเป็นสูตรสำเร็จ

ดังนั้น จึงควรสร้างกลุ่มต้นแบบชุมชนหัตถกรรมจักสาน โดยอาศัยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างสมาชิกกลุ่ม, ชุมชน และจากผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้เชื่อมประสานให้เกิดกระบวนการขึ้น (Facilitator) โดยแต่ละกลุ่มอาจใช้เทคนิคและกระบวนการที่แตกต่างกัน เช่น การจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) ในด้านต่างๆ ที่มีความต้องการของกลุ่ม ซึ่งความต้องการนั้นจะต้องถูกสะท้อนจากสมาชิกและผู้มีส่วนได้เสียในกลุ่มตามความเป็นจริง ชุมชนหัตถกรรมจักสานจะต้องมีการจัดทำข้อมูลด้านต่างๆ ของกลุ่มเป็นการรวมทั้งข้อมูลที่เป็นทุนชุมชน เช่น ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนความรู้ภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรม ความเป็นพี่เป็นน้อง และความไว้วางใจกันในชุมชนและสามารถใช้ภูมิปัญญา รู้จักวิเคราะห์ศักยภาพของตนเอง เพื่อให้กลุ่มเกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง ภูมิใจในรากเหง้า ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนที่เป็นศักยภาพแท้จริงของกลุ่มจนกล้าลงทุนเอง โดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากภายนอก

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2556). **คู่มือแนวทางและหลักเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดผลิตภัณฑ์ OTOP**
เด่นจังหวัด ปี พ.ศ.2556. กรุงเทพฯ: อพท.ยู. ศรีเอทนิว.
- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม. (2547). **สุดยอดการบริหารการจัดการยุคใหม่**
สำหรับวิสาหกิจชุมชนไทย. กรุงเทพฯ : บริษัท ดี เอ็มเพอเรีย พี.กรุ๊ป จำกัด.
- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. (2542). **หมู่บ้านอุตสาหกรรมดีเด่น**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม
กระทรวงอุตสาหกรรม.
- กัลยา วรพิทยุต. (2546). **การออกแบบการโฆษณาทางสื่อสิ่งพิมพ์**. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- จังหวัดอุดรธานี. (2545). **อุดรธานีที่เป็นมา โครงการอุดรธานี เมืองน่าอยู่**. จังหวัดอุดรธานี :
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) และมูลนิธิชุมชนไท.
- ฉัตรนภา พรหมมา และคณะ. (2547: น. 167-173). **การพัฒนาเครือข่ายระหว่างรัฐ ภาคเอกชน**
และภาคชุมชนเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์แบบครบวงจรภายใต้นโยบายหนึ่งตำบลหนึ่ง
ผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม 6 จังหวัดภาคเหนือ. การประชุมทางวิชาการเพื่อนำเสนอผลงานวิจัย
ของมหาวิทยาลัยราชภัฏกับการวิจัยเพื่อท้องถิ่น.
- ธานีรินทร์ ศิลป์จารุ. (2551). **การวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS**. (พิมพ์ครั้งที่ 9).
กรุงเทพฯ: บิซิเนสอาร์แอนด์ดี.
- วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ. (2532). **เครื่องจักรสานในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ. (2532). **ศิลปหัตถกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- สุชาติ จักรพิสุทธิ์ และคณะ. (2548). **การศึกษาทางเลือก : โลกแห่งการเรียนรู้นอกโรงเรียน**
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อนันต์ รัศมี. (2521). **รวมทฤษฎีเหตุการณ์**. [ม.ป.ท.].